

Ophangen van dode varkens is geen onschuldig ritueel

Het dumpen van een dood varken hoort bij de Brabantse volkscultuur en heeft geen link met islamofobie, zo beweerde etnoloog Gerard Rooijackers vorige maand bij omroep Brabant. Niets van waar zeggen antropologen Stengs en Balkenhol. Onreine dieren worden al sinds de Middeleeuwen gebruikt om minderheden te stigmatiseren.

BEN VAN DEN AARSSSEN

In Heesch werd een varken aan een boom gehangen op de plek waar een asielzoekerscentrum zou moeten komen. In Enschede ging het om veertien varkenskoppen die in een weiland werden neergelegd. Ook hier betrof het een locatie die bestemd was voor vluchtelingen. Onlangs was het raak bij een islamitische slagerij in Mijdrecht. En vorige week hing na het vrijdaggebed in de Ennour moskee in Nijkerk plots een varkensoor aan het hek. Volgens de antropologen Irene Stengs en Markus Balkenhol, beiden verbonden aan het Meertens Instituut, heeft het onsmakelijke ritueel alles te maken met islamofobie en racisme. "De vele recente voorbeelden van het gebruik van varkenskadavers in protesten tegen moskeeën, asielzoekerscentra of zelfs islamitische burens zijn pogingen om een plek symbolisch te verontreinigen."

Zowel Stengs als Balkenhol hebben zich de afgelopen weken herhaaldelijk boos gemaakt op de in hun ogen te onschuldige voorstelling van zaken in de media en de koppeling van het ritueel met de Brabantse volkscultuur. Met name richt hun kritiek zich op de uitspraken van Gerard Rooijackers, oud-hoogleraar Nederlandse Etnologie aan de Universiteit van Amsterdam. De in Den Bosch woonachtige Rooijackers noemde het ophangen van dode varkens aan een boom in januari tegen Omroep Brabant een oud Brabants ritueel dat past bij de volkscultuur. "Vanuit de geschiedenis is het een ritueel om slachtafval en dode dieren te gebruiken als een soort van volksgericht om het ongenoegen over iets of iemand te uiten." Volgens Rooijackers is het ophangen van een dood varken niet per definitie tegen moslims gericht. "In het verleden werden er ook al varkens gebruikt. Zie het als een sociaal-biologische taal, een taal waarbij je natuurlijke ingrediënten gebruikt om een dreigende en intimiderende boodschap af te geven. En nog steeds, na al die jaren, heeft dat effect." Rooijackers verbond het kadaver in Heesch wel met hedendaagse criminaliteit. "Dit soort rituelen kennen we natuurlijk ook uit de wereld van de misdaad. Daar is het verhaal, het dierenbloed dat hier vloeit, kan straks ook jouw bloed zijn." Volgens Rooijackers ging het in Heesch niet om een zware boodschap. "Het volk is tegen en bedient zich van een heel oud middel dat wortelt in de traditie van het volksgericht."

OUDE STEMPEL

Stengs en Balkenhol vinden dat dergelijke uitlatingen het ritueel ten onrechte los zien van actuele politieke en sociale ontwikkelingen in Nederland en Europa. Stengs noemt het een voorbeeld van cultureel essentialisme, het idee dat culturen een on-

FOTO: AP

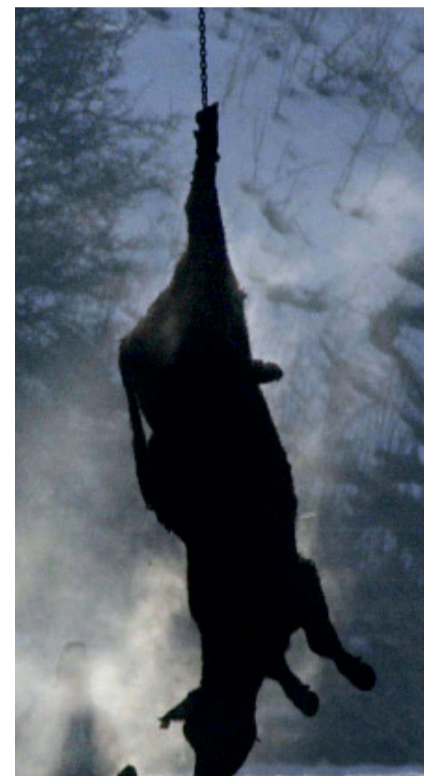
'Het reduceert Brabant tot een achterlijk gebied'

veranderlijke kern hebben. "Alsof die zogeheten sociaal-biologische taal over de jaren heen steeds hetzelfde is gebleven en alle doelwitten van protest dezelfde status hebben. Alsof het niet uitmaakt waar je tegen protesteert en deze taal welhaast genetisch wordt overgedragen." Balkenhol noemt de terminologie van Rooijackers wetenschappelijk achterhaald. "Zijn beweringen laten weer eens

zien dat een volkskunde van de oude stempel, die alles verklaart vanuit verleden of lokaliteit, niet in staat is tot een zinvolle analyse van de huidige Nederlandse samenleving."

GEVAARLIJK

Het gebruik van voor anderen onreine dieren in religieuze conflicten is volgens Stengs wereldwijd en minstens zo oud als de lokale traditie van het ophangen van dode dieren in Brabant. Ze haalt cultuurtheoloog Frank Bosman aan om het varkensconflict in historisch perspectief te plaatsen. "Dieren, in het bijzonder varkens, worden al sinds de Middeleeuwen gebruikt om minderheden te stigmatiseren." De onveranderlijke sociaal-biologische taal van Rooijackers gaat volgens Balkenhol ook voorbij aan die bredere context. "Het ophangen van dode varkens heeft vandaag de dag een andere betekenis dan bijvoorbeeld in de achttiende eeuw." De opvattingen van Rooijackers plaatsen Brabant ten onrechte ook in een negatief daglicht, vinden beide wetenschappers. "Brabant is geen eiland omgeven door een stille zee van eeuwig onveranderlijke tijd.

Ook in Brabant heeft men televisie, de krant en internet. Dan mag je niet spreken van lokaal afgebakende en in essentie onveranderlijke culturen die, ongemeed door historische processen, in hun eigen besloten wereld voortleven. Deze opvatting van cultuur is niet alleen achterhaald, maar ook gevaarlijk. , terwijl het tegelijkertijd het gewelddadig en anti-demo-

'De vele recente voorbeelden van het gebruik van varkenskadavers in protesten tegen moskeeën, asielzoekerscentra of zelfs islamitische burens zijn pogingen om een plek symbolisch te verontreinigen'

cratisch karakter van rellen bagateliseert." De Nederlandse etnologie staat volgens Stengs en Balkenhol met twee voeten in het heden. "We richten ons, veel meer dan vroeger, op de complexe, dynamische en politieke dimensies van cultuur, en de processen van in- en uitsluiting die daarmee gemoeid gaan."